

İstanbul Yedikule Bostanları: Bir Yerinden Üretim Pratiği

Yrd. Doç. Dr. AYŞEGÜL KANBAK
*Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*

Özet

Bu çalışma, sürdürülebilir kent politikaları içinde kentsel tarımın rolünü, İstanbul'un kent içi tarımsal arazilerini oluşturan Yedikule Bostanları örneği üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Kentsel tarım ve sürdürülebilirlik ilişkisini konu alan bu makalenin temel hedefi, Yedikule Bostanları üzerinden, kentsel sürdürülebilirliğin olabilirliğinin ve bu bostanların bahsi geçen ilişkiye örnek olup olmayacağını, eldeki literatür ve güncel eğilimler bağlamında tartışılmasıdır. Ortak geleceğin yaratılmasında anahtar kavram olan sürdürülebilirlik, kentsel kalkınmanın da temel argümanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kent içinde üretilen değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını ifade eden sürdürülebilir kentsel gelişmenin araçlarından biri de kent tarımıdır. Küresel gıda pazarının değil kentin kendi ihtiyaçlarına yönelik yapılan kent tarımı, yerinden üretim ile sürdürülebilir kent yaşamı için önemli bir unsurdur. 1500 yıldan fazla bir süredir kentsel tarım için kullanılan Yedikule Bostanları da, bu üretim örneklerinden biridir. Yerinde üretim ve yerinden yönetim prensipleri ile çalışan Yedikule bostanları günümüzde İstanbul'un yapı inşa süreçlerinin tehdidi altındadır ve bu durum tarımsal üretim ve kentleşme eğilimlerini bir arada tartışmayı gerektirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sürdürülebilirlik, Kentsel Kalkınma, Kentsel Tarım, Yedikule Bostanları

Istanbul Yedikule Gardens: A Case Study of On-site Production

Abstract

This study aims to examine the role of urban agriculture within sustainable urban policies over the case study of Yedikule Gardens which make up the urban agricultural lands in Istanbul. The main objective of this article which investigates the relationship between urban agriculture and sustainability is to discuss the feasibility of urban sustainability over Yedikule Gardens and whether these gardens may be construed as an example to this relationship within the context of current literature and trends. Sustainability which is a key concept in the creation of a common future is also regarded as one of the fundamental arguments of urban development. One of the instruments of sustainable urban development which refers to the transfer of the values generated within the urban context to future generations is urban agriculture. Urban agriculture carried out to fulfill the requirements of the city itself rather than the global food market is an important element for sustainable urban life together with on-site production. Yedikule Gardens used for urban agriculture for more than 1500 years is one of the examples to such production. On-site production and Yedikule Gardens grounded on the principles of on-site production principles are under the threat of the construction processes in Istanbul nowadays and this requires the discussion of agricultural production and urbanization trends together.

Keywords: Sustainability, Urban development, Urban Agriculture, Yedikule Gardens.

1. Giriş

Bir zamanlar İstanbul sokakları, “Çengelköy salatalığı, Bayrampaşa enginarı, Kemer patlıcanı, Kavak inciri, Gümüşsuyu baklası, Kartal pırasası, Arnavutköy çileği, Yedikule yağlı göbekli marulu” diyerek müşteri toplayan seyyar satıcıların sesleriyle yankılanır ve İstanbullular surlar boyunca varlığını sürdüren kent içi bostanlardan elde edilen ürünlerle beslenirlerdi. Pazara yönelik bu bahçeler, bir yandan İstanbul’a taze sebze ve meyve sağlarken diğer taraftan da çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasının aşamalarından birini oluşturmaktaydı. Çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği sağlayan bu bahçeler, İstanbul’un yapı inşa süreçleriyle birlikte kaybolmaya yüz tutmuştur.

Bununla birlikte dünyada sürdürülebilir gelişmenin önemli bir unsuru olan kentsel tarımın yeniden gündeme gelmesi ve kentsel politikaların önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmesi söz konusudur.

Bu noktada kent tarımı, sürdürülebilir kentsel gelişme politikaları içinde, yerinde üretim yapan ve kendini besleyen kentlerin yaratılmasında kullanılan stratejilerden biri olmuştur (Kaldjian, 2005). Özellikle son yıllarda Kuzey Amerika, Avrupa ve Afrika’da yaygın olarak görülen kentsel tarım faaliyetleri, aslında yeni bir olgu değildir. Tarihsel olarak, dünyanın kıtlık ve ekonomik çöküş yaşadığı umutsuz dönemlerinde, günlük kent hayatının getirdiği ihtiyaçların yanı sıra büyük nüfusların beslemesinde kent içi tarımdan da faydalanılmıştır. Küresel gıda pazarının taleplerine göre değil de, kentin ihtiyacına yönelik olarak ortaya çıkan kentsel tarım faaliyetleri birçok fonksiyonu birlikte sergileyebilme imkanına sahip olan dinamik bir süreçtir. Yerel kalkınmadan, gıda güvenliğine, biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesinden kentsel atıkların ve atık suların tekrar kullanıma kadar geniş bir yelpazede bir çok işlevi barındıran kent tarımı, mekana dayanması, ekolojik ve sosyal açıdan duyarlı ve bütünleştirici olması ve yerinde üretimi sağladığı için erişim kolaylığı ile kırsal tarım faaliyetlerinden farklılık göstermektedir. Özellikle, kent tarımı yerinden üretim olarak düşünüldüğünde, çevresel ve sosyal yararları hakkındaki olumlu görüşler günümüzde gittikçe artmaktadır (Morgan, Marsden, Murdoch, 2006).

Diğer yandan, kentte bulunan tarımsal üretim alanlarının tarihini anlamanın o kentin kentleşme sürecinin anlaşılmasında önemli bir nokta olduğu düşünülmektedir. Bizans’tan Osmanlıya, Osmanlı’dan günümüze dek İstanbul’un surları boyunca

varlığını sürdüren bostanlar, gerek arazi gerekse mevsimsel özellikler ve diğer doğal kaynakların etkin kullanımı sayesinde sürdürülebilir kentsel tarım faaliyetleri ile İstanbul için yerinden üretimin merkezi olmuşlardır. Çevre, tarım ve sosyal faydanın dikkate değer örneklerinden birini oluşturan İstanbul bostanları, kullanılan yöntemleri, kuyuları, ahşap evleri ile İstanbul'un kent tarımı ilgili bilgi birikiminin sonraki nesillere aktaran bir miras kabul edilmektedir.

Bu çalışma, sürdürülebilir kent politikaları içinde kentsel tarımın rolünü, İstanbul'un kent içi tarımsal arazilerini oluşturan Yedikule Bostanları örneği üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Aslında çalışma bir nevi Yedikule Bostanları üzerinden kentsel sürdürülebilirliğin okunmasının denemesidir. Bizans'tan Osmanlıya, Osmanlı'dan günümüze dek İstanbul'un surları boyunca varlığını sürdüren bostanlar, gerek arazi gerekse mevsimsel özellikler ve diğer doğal kaynakların etkin kullanımı sayesinde sürdürülebilir kentsel tarım faaliyetleri ile İstanbul için yerinden üretimin merkezi olmuşlardır. Çevre, tarım ve sosyal faydanın dikkate değer örneklerinden birini oluşturan İstanbul bostanları, kullanılan yöntemleri, kuyuları, ahşap evleri ile İstanbul'un kent tarımı ilgili bilgi birikiminin sonraki nesillere aktaran bir miras kabul edilmektedir. Çalışma üç bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde kentsel sürdürülebilirlik açısından kentsel tarım kavramı tanımlanacaktır. İkinci ve üçüncü bölümde ise bostanların geçmişten bugüne kadar olan tarihsel gelişimi ve İstanbul kentleşme süreci içindeki konumu incelenecektir.

2.Yerel Düzlemde Sürdürülebilirlik Aracı Olarak Kentsel Tarım

20. yüzyılın sonunda büyük kentler insanların yaşam alanlarını oluşturmaya başlarken, kentsel büyüme de dönemin ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermeye başlamıştır. Öyle ki bir yüzyılda küresel kent nüfusu %15'ten, %50'lere çıkmıştır (Deelstra ve Girardet, 2000). 1800 yılında bir milyon nüfuslu tek bir kent varken, bugün dünyada yüzlerce büyük kent oluşmuştur. Kentlerin ve nüfusun bu kadar hızlı artması, dünya kaynaklarının hızla tüketilmesine neden olmuştur. Gittikçe kentlerin egemen olduğu dünyamızda, uluslararası toplum 1970'lerden sonra ortak gelecek yaratılmasına işaret eden sürdürülebilir kalkınma kavramını tartışmaya başlamıştır.¹

¹ "Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 1977'de Dennis Pirages'ın "Sürdürülebilir Toplum" kitabında gündeme gelmiştir. Bunu 1978 yılında yayınlanan Dennis Hayes'in "Sürdürülebilir Topluma Doğru İlk

Brundtland Raporu'nda sürdürülebilirlik kavramı “bugünkü kuşakların, ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılama olanaklarını elinden almamasına” dayalı bir felsefe olarak vurgulanmıştır (Adams, 2001). Sürdürülebilir kalkınma ise, “yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan tüm insanların, mevcut çevresel sınırlar dahilinde, ekonomik ve sosyal gelişmeye adil olarak katılmalarını sağlamak için gerekli olan üretim ve tüketim biçimlerindeki değişimlerle ilgilidir” (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1991).

Sürdürülebilir kalkınma tartışmalarının bir boyutunun mekan çerçevesinde gelişmesi, gözleri kalkınmanın kentsel gelişim boyutuna çevirmiştir. Çünkü kentler, özellikle büyük kentler hem doğal kaynakların baş tüketicisi hem de bu tüketimden doğan kirlilik ve atıkların oluşumunun esas nedeni konumundadırlar. Dolayısıyla kentler, sürdürülebilirliğin sağlanmasının en temel alanlardan biri olarak görülmeye başlanmıştır. Ayrıca, sürdürülebilir gelişme öğeleri ile kentler arasındaki ilişkinin toplumsal bir boyutu da bulunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın paralelinde ortaya çıkmış olan kentsel gelişme, kalkınmanın politika ve eylemlerinin mekan üzerinde yansımaları olarak şekillenmektedir. Yerel bir özelliği olmasına rağmen küresel düzeyde ortaya çıkan kavram, geleceğin kentlerinin oluşturulması, kentsel düzeyde ekonomik, çevresel ve sosyal gelişimin bütünleştirilmesi konusunda çağcıl dünyanın ana politikası haline gelmiştir (Yazar, 2006).

Kentsel mekanların, bu mekanlar içinde yer alan eylemlerin ve kentte yaşayanların, çevresiyle birlikte bir bütün olarak varlığını dengeli bir şekilde devam ettirebilmesi olarak tanımlanan sürdürülebilir kentsel gelişme, kent içerisinde üretilen değerlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesini işaret etmektedir (Nijkamp ve Pepping, 1998). Başka bir ifade ile sürdürülebilir kentler, kentlerin gereken dönüşümlere bağlı olarak açabildiğini tanımlamaktadır (Newman,1999). Kavramın ışık tuttuğu temel konulardan biri, kentin bir yerleşim birimi olarak varlığını devam ettirebilme gücünün sağlanmasıdır ki burada çevre ile uyumlu kentlere atıf yapılmaktadır. Böyle bir kent için, kırsal ve kentsel değerlerin dikkate alındığı kırsal yaklaşım modeli ve kentsel yaklaşım modeli olmak üzere iki perspektiften bahsedilmektedir. Her iki yaklaşımın da

Adımlar-Onarımlar, Yeniden Kullanım, Geri Kazanımlar” kitabı izlemiştir. Ama kavramın çevre hareketinde merkezi bir konum kazanması, kısaca Brundtland Komisyonu olarak bilinen, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1987 yılında yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” adlı raporu sonrasında oldu” (Adams, 2001).

temelinde, kaynakların dikkatli kullanılmasına, temiz bir çevrenin yaratılmasına, kentlerin düzenlenmesine ve kentsel toprakların kullanımında çevresel ve toplumsal duyarlılıklara önem verilmesi yatmaktadır. Kentsel yaklaşım modeline daha yakından bakıldığında, kentin biçimsel ve fiziksel olarak tamamen değiştirilmesi yerine, kendi içinde kentsel işlevlerin sürdürülebilirlik kavramına uygun olarak tekrar dönüştürülmesini ifade ettiği görülmektedir (Bayram, 2001). Bu dönüşümün sağlanması için odaklanılan kent stratejileri ise, kentlerin üretici, ekolojik ve kapsayıcı olmaları üzerinden biçimlenmektedir ki bu gelişim toplumsal, ekonomik, teknolojik, politik ve yasal araçlarla sağlanabilmektedir. Örneğin bu araçlardan biri de arazi kullanımını ve kent çevresindeki tarıma uygun toprakların korunmasını ifade etmektedir.

Kent alanları içinde ve çeperinde tarım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi kentsel tarım olarak adlandırılmakta olup sürdürülebilir kentsel gelişimde tamamlayıcı bir strateji olarak kabul edilmektedir. Kent sisteminin gıda, ekonomi ve ekoloji alanında gerekli bir parçası olarak görülen kent içi tarım faaliyetlerinin, yerel düzeyde ekonomik gelişmeden, yoksulluğun azaltılmasına, gıda güvencesine, kentsel atıkların tekrar kullanımından, kentlerin yeşillendirilmesine ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine kadar birçok boyutu bulunmaktadır. Bir yanı sıra kentte yaşayan insanların satın alma gücü eksikliğine verdiği cevaptır (Kent Tarımı Dergisi, 2006). Çünkü kent insanına hem güvenilir gıda, hem de bir ölçüde gelir sağlamaktadır. Aynı zamanda, olumsuz çevresel ve sosyo-ekonomik etkilerin kentsel ve kırsal alanlara vereceği zararları da azaltması beklenmektedir (Sachs ve Silk, 1987; Smit ve Nasr, 1992; Nelson, 1996; Howe, 2002). Kentin ekonomi ve ekoloji sistemine entegrasyonu bağlamında kırsal tarımdan ayrılan kentsel tarım, yerinden üretim biçimi ile yabancı gıda arzına olan bağımlılığın azaltılmasına da destek olmaktadır (Monugeot, 2000).

Sosyal ve çevresel adaleti inşa etmek, toplulukları güçlendirmek, uyum için etnik engelleri yıkmak, suçları azaltmak, sürdürülebilir toplulukları oluşturmak gibi toplumsal boyutları da bulunan kentsel tarım faaliyetlerinin uzun bir geçmişi olup, kentlerle bütünleşmiş bir biçimde uygulanmaktadır. RUAF (Resource Centre for Urban Agriculture and Food Security) tarafından yapılan çalışmalarda, konutların çevresi, topluluk bahçeleri, kent içerisinde kullanılmayan özel ve kamusal alanlar, yol kenarları, dere kenarları ve kent çevresi kentsel tarımın faaliyet yeri olarak tanımlanmıştır. Kentler

de tarım faaliyetlerini gerçekleştirenler arasında ise perakendeciler, üreticiler, tüketiciler ve hizmet sağlayıcılar yer almaktadır (Mougeot, 2000).

Yerel kalkınmanın sağlanmasında yerinden üretimin yapılması önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Kentsel tarımda yerinden üretimin ana aktörlerinden biridir. Hatta gerek gıda yeterliliğini sağlama konusunda ve gerekse diğer kentsel ihtiyaçları karşılama konusunda yenilikçi bir araç olarak savunulmaktadır (FAO, 2001; IDRC, 2000). Ayrıca kentin kırsal alanlara doğru saçaklanmasını azaltan tarım faaliyetleri, kentleri kendine yeterli yerleşim yeri haline getirmesi konusunda işlev göstermektedir. Bu konuda kentsel tarım örneklerinden biri de İstanbul bostanlarıdır. Yerinden üretimin yapıldığı bostanlar kentin beslemesinde ana kaynak olarak işlev görmüşlerdir.

3. İstanbul'un Kentsel Tarımı, Yedikule Bostanları

İstanbul kentinin hızla büyümesi kenti adeta bir tüketim canavarı haline dönüştürürken aynı zamanda tarihini de yapı inşa sürecinin egemenliğine terk etmiş, bugüne kadar dışarıda kalmayı başaran Bostanlar da artık inşaat fırtınasının etki alanına dahil edilmeye başlanmıştır. Bizans döneminden, yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar İstanbul'un sebze ihtiyacını karşılayan Bostanlar (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994) gerek sur içi bölgesi gerekse Boğaziçi'nin her iki kıyısı olmak üzere kentin geneline yayılmışlardı. İstanbul Boğazı, kuzeyden güneye doğru kenti iki yakaya ayırırken coğrafi olarak da Asya ve Avrupa kıtalarını bölmektedir. Ayrıca kentin batı tarafı yani eski İstanbul'un bulunduğu kısım Haliç'le bölünmüştür. İstanbul'un çevresini saran surlar 5. yüzyılda inşa edilmiş olup, Sarayburnu'ndan Haliç kıyısı boyunca Ayvansaray'a ve Marmara kıyısı boyunca Yedikule'ye, Yedikule'den Topkapı'ya ve Topkapı'dan Ayvansaray'a uzanmaktadır. İstanbul Bostanlarının bir kısmı da tarihi Theodosius surlarının içinde kalan kent merkezinde bulunmakta olup Yedikule Bostanları olarak adlandırılmaktadır. İçinde birden fazla bahçenin olduğu bostanlar sürdürülebilir kentsel gelişme araçlarının günümüze kadar taşınabilen örneklerinden birini oluşturmaktadır. Çalışmanın bu bölümü, İstanbul Yedikule Bostanlarının tarihsel seyrinin ve kentle ilişkisinin anlatımından oluşmaktadır.

Bostanların tarihsel sürecini anlatan farklı kaynaklar bulunmasına rağmen bütün kaynakların ortaklaştığı nokta bostanların bulunduğu İstanbul mahallelerinin, uyguladıkları yöntemlere, ihtisaslaştıkları ürün çeşitlerine ve hatta üretim yaptıkları

mevsimlere göre birbirlerinden ayrıştıktırlardır. Örneğin Arnavutköy özellikle kokulu vişneleriyle meşhurken, boğazın karşı yakasındaki Çengelköy bostanları hala küçük ve benzersiz aromalı hıyarlarıyla hatırlanır. Şehir surlarının hemen dışındaki Yedikule Bostanları ise, yumuşak ve yağlı marullarıyla ünlüdür (Kaldjian, 2004). Dolayısıyla bostanlar aslında aynı zamanda İstanbul kimliğinin bir parçası olmuştur ve bu kimliğin devamını sağlamaktadır.

Yerinden üretimin ilk adımını oluşturan kent bostanları ile ilgili bilgilerin geçmişi 1700 yıllara kadar dayanmaktadır. Bu konuda çalışma yapan Aleksandar Shopov ve Ayhan Han'a göre, Yedikule Bostanları ve bostancıları hakkında en detaylı ve kapsamlı bilgilere 1735 tarihli kefil defterinde rastlanmaktadır. Bostanların kaydının yapıldığı defter, bostancılar, bostanları kiralayanlar ve nereden geldikleri hakkında bilgi içermektedir. Defter kayıtlarına göre, İstanbul sur içinde 344 adet bostan bulunmakta olup, bunlardan dokuz tanesi Yedikule Kapısı'ndan Silivri Kapı 'ya kadar uzanan sur dibi bölgesinde yer almaktadır (Shopov ve Han, 2013). Başka bir kaynağa göre ise, 1883'ten kalma tarihi bir İstanbul haritasında sur içi bölgesinde yani eski kentte 102 adet bostan bulunmaktadır (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994). 1900'li yıllarda ise başka bir belgede, İstanbul'un Asya ve Avrupa yakalarında 1200'den fazla bahçe bulunduğu ve bunların şehrin sebze meyve ihtiyacını rahatlıkla karşıladığı kaydedilmiştir (Günçikan, 1990). 16. yüzyıla ait Osmanlı belgelerinden, İstanbul'daki vakıfların şu an Yenikapı adıyla anılan Langa bölgesinde arazileri olduğunu ve bu arazilerde bostancılık yapıldığı anlaşılmaktadır (<http://www.walkingistanbul.com>). Ancak kent merkezine yakınlık bu bostanların Langa Bostanlarının daha önce değerlendirilip fark edilmesine neden olmuş ve 1950'li yıllardan sonraki yapılaşmayla birlikte Langa Bostanları bu bostanlar kaybedilmiştir. Yüzyılın sonlarına doğru nüfus artışıyla birlikte tarımsal üretim alanları Yedikule surlarına doğru genişlemiş ve bu araziler zirai üretim siteleri haline dönüşmüştür. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, kent içi tarım arazilerinin genişlediğinden bahsetmiş ve hatta 500 nefer ağaç açıcısı olduğunu söyleyerek üretim artışına vurgu yapmıştır (Çelebi, 2006'dan akt. Shopov ve Han, 2013). Evliya Çelebi'nin bu anlatımı kent içinde çok aktif bir tarımsal faaliyete ve ürün çeşitliliğine işaret etmektedir.

Yedikule Bostanları, gerek arazi, gerek mevsimsel özellikler ve gerekse de doğal kaynakların etkin kullanımı sayesinde yüksek üretim sağlamışlardır. Bir yıl içinde 15-20

tür sebzenin üretilebildiği bostanların genişliği 10-12 dönümdür. Akdeniz tarımının özelliklerini yansıtan bostanların belirgin özellikleri arasında ürün çeşitliliği ve esneklik gelmektedir (Kaldjian, 2004). Aynı zamanda bio çeşitliliğin kaybolmadığı bu tarım türünde birden fazla hasat ve karışık ekim yollarıyla bostancılar, hem ürünlerin risklerini azaltmakta hem de ürünlerini maksimize etmektedirler. Bu sayede aylar boyunca sürekli hasat yapılarak çevre ve pazar riski minimuma indirilmiştir.

İstanbul bostanlarının varlığı, kentin kendini beslemesine ve satın alma faaliyetleri yoluyla bir ağ kurulmasını sağlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun sonundan 1950'lere yani kırsal alandan kente göç başlayana kadar neredeyse hiç değişmemiş olan bostanlarda, 1970'lerde değişim yavaş yavaş kendini göstermeye başlamışken, 1980'lerle birlikte ciddi bir boyutta ulaşmıştır.

Örneğin 1969 yılında Milliyet Gazetesinde çıkan “İstanbul Bostanlarının en değerli sebzeleri Bereket Lüks Konservelerinde” başlıklı reklamdan bostanlardan gelen ürünlerin konserve yapımında kullanıldığı ve kent için önemli olduğu anlaşılmaktadır. (Milliyet Gazetesi, 10.02.1969).

Ancak 1980'lerin başında yaşanan göçe bağlı oluşan nüfus artışını karşılamayan konut arzı ve siyasi yolsuzluklar şehrin çeperlerinde yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasına neden olurken aynı zamanda tarımsal arazilerde kayıplar oluşmaya başlamıştır. 13.05.1981 tarihinde yayınlanan, “İstanbul'un ünlü bostanlarında mantar gibi apartman bitiyor” başlıklı gazete haberi, bostanların yerine konutların yapılmaya başladığını göstermektedir (Milliyet Gazetesi, 13.05.1981). Oysa bostanlar kenti beslemesinin yanında toplumsal sürdürülebilirliği sağlamış ve mahalleli için sadece tarım ürünlerini aldıkları bir yer değil aynı zamanda bir araya gelip sohbet ettikleri ve dinlendikleri bir ortam olmuştur.

1990'ların sonlarına doğru birçok bostanın duvarın bitişiğinde ve dışında Yedikule-Topkapı ekseninde sıralandığı görülmektedir. Bostanların özellikle bu alanda korunmasının nedeni İstanbul'un yaşadığı kentleşme süreci ile yakından ilgili görünmektedir. İstanbul'un içinden sanayi tesislerinin taşınmasından sonra, alanda tarım yapılmasına izin verilerek çiftçi göçmenlere arazi sağlanmaya çalışılmış, bu karar bostanların zarar görmemesine neden olmuştur.

Kaynak:<http://www.atlasdergisi.com/gundem/yedikule-bostanlari-mirasin-talani-2.html>, 22.02.2016.

3.1.Bostancılar

Kefil defterinden alınan bir başka bilgiye göre, bostanlar ve çevresinde büyük çoğunluğu Hıristiyan olan ve Makedonya bölgesinden gelen 1381 bostancının ve 52 neferin çalıştığı tahmin edilmektedir (Shopov ve Han, 2013).

1990 yılında Günçikan'ın yaptığı alan araştırmasında, İstanbul'un ilk sebze meyve üreticilerinin Rumlar ve Ermeniler olduğu belirtilmiştir (Günçikan, 1990). Daha sonraları Bulgarlar ve Arnavutlar da mesleği öğrenenler arasına girmiştir. 1883'e ait bir İstanbul haritasında çoğu bostanın üstünde Ermeni ya da Arnavut isimlerinin olması, bostancılarının çoğunun kökeni hakkında fikir vermektedir (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994). Usta bahçıvan gözüyle bakılan bostancılar, meslek loncaları halinde örgütlenmişlerdir. Bir bostanda çalışan bahçıvan sayısı 2 ile 7 kişi arasında değişmektedir. Bostancıların geliri aynı zaman da kale surlarının tamiri içinde bütçe sağlamaktaydı. Başka bir ifadeyle, bostancılar surların ayakta kalmaları için destek sağlamaktaydılar. Bostancıların yeteneği, sebze üretiminin ucuz maliyetle yapılmasını ve büyük ölçeklerde rekabetin getirebileceği olumsuz sonuçların da en aza indirilmesini sağlamıştır.

1950'lerin ikinci yarısından sonra İstanbul'a yaşanan göçle birlikte, Arnavut ve Bulgar bostan sahiplerinin yanında işçi olarak çalışmaya başlayan Cideliler bugün bostanların büyük bir bölümünün sahibidir. Karadeniz'deki bahçecilik deneyimlerinin onlara İstanbul'daki bostanlarda çalışmak konusunda yeterli donanımı sağladığını

düşünen Cideliler önceleri, yazlık işçi olarak İstanbul'a gelmeye başlamışlar, sonradan tamamen yerleşmişlerdir. 1980'lerde Arnavutların ve Bulgarların bostanlarını satın işi bırakmalarının ardından bu mekanlar ve üretim faaliyetleri Cidelilere geçmiş ve mesleğin ustaları onlar olmuştur. Bostanlarda çalışanların çoğu erkek olup babalar, oğullar ve kardeşler olarak çalışılmaktadır. Yıl içinde farklı mevsimlerde farklı ürünler elde edilmektedir. Yedikule sur içindeki bostanlar, kuyular ve su havuzları çok eskiye dayanmaktadır. Bugünkü bostancılar o dönemin izlerini taşımakta, aynı teknikle üretim yapmaktadır.

Bostanlar ve bostancıların bugüne kadar getirdikleri üretim modeli değişen koşullarla birlikte yapılaşma tehdidi altında kalmış ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi'nin birlikte yürüttüğü tepeden inme bir kentsel dönüşüm projesi yüzünden kent mücadelesinin öznesi haline gelmişlerdir.

4. Neo-liberal Politikaların Sonuçları

Yedikule Bostanlarının bir kısmı 1960'lerde yıkılırken çoğunluğu 1999, 2004 ve 2013 yazında yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemin temel karakteristiği sürdürülebilir gelişmenin yapı inşa süreçleri ile karşı karşıya kalması olmuştur. Yedikule Bostanlarının içinde bulunduğu tarihi yarımadanın tamamı, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile "kentsel ve tarihi sit", "kentsel ve arkeolojik sit" ve "1. derece arkeolojik sit" olarak ilan edilmiştir.²

Yedikule Bostanlarının yapı inşa süreçlerine dahil edilmesinin başlangıcı 2011 yılının Aralık ayına denk gelmektedir. Aslında bu tarihte tarihi yarımada yönetim planı İstanbul Büyükşehir Meclisi'nde kabul edilmiş ve kültürel mirasın evrensel anlamda korunması ve daha iyi yönetilmesini sağlayacak yol haritası belirlenmiştir. Ancak aradan iki yıl geçtikten sonra Haziran 2013 tarihinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından, Fatih Belediyesi, Alan Yönetim Başkanlığı, İstanbul 2 Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile birlikte "Yedikule Bostanları Yenileme Projesi" adı altında büyüklüğü 70.000 metrekare olan bir reaksiyon projesi kabul edilmiştir.

² <http://www.korumakurullari.gov.tr/TR.89255/sit-alanlari.html>, 21.03.2016.

Projenin onaylanmasından sonra, Yedikule Bostanları'nın büyük bir bölümüne, 5-17 Temmuz 2013 tarihleri arasında park projesi kapsamında moloz ve niteliksiz toprak yığılarak ürün veremeyecek hale getirilmiş olup, sur içinde yer alan yaklaşık 60 dönüm ekilebilir bostan arazisinden 27 dönüm bostan arazisi kaybedilmiştir. Hatta Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, bostanlara yapılan bu müdahaleden sonra tarihi kara surları boyunca bir metreye varan derinlikte kazı ve arkeolojik dokuda tahribat yapıldığını tespit etmiştir (Radikal Gazetesi, 19.07.2013). Aynı yılın Ağustos ayında, Radikal Gazetesinde çıkan başka bir habere göre, bostanların yerine yapılmak istenen şehir parkı için üç projenin hazırlandığı belirtilmiştir. Şantiye alanında tabelayla ilan edilen 'Uygulama Planı'nda tarihi bostanlardan bir bölümü 'boş' olarak bırakılmış ve alanın ne için kullanılacağına dair herhangi bir not düşülmemiştir. Ancak Fatih Belediyesi'nin basına dağıttığı bilgi notları ve planlarda tarihi bostanlarda 4 dönümlük arazi 'park ve yeşil alan' olarak planlanmış gözükürken İstanbul 2. Numaralı Koruma Kurulu'ndan geçirilen avan projede ise aynı 4 dönüm, imara açılarak üzerine iki ve üç katlı konutlar yapılması planlanmış olarak tespit edilmiştir (Radikal Gazetesi, 20.08.2013). Aynı alan için farklı projelere Fatih Belediyesi tarafından bir açıklama getirilemezken, 14.02.2014 tarihinde Milletvekili Sezgin Tanrıkulu³ park projesi kapsamında moloz ve niteliksiz toprak yığılarak ürün veremez hale getirilen bostanlarla ilgili soru önergesi hazırlamıştır. Bu soru önergesine yanıt olarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Yedikule Bostanlarında ekim yapılmadığını ve tarihi bostanların tarım dışı olduğunu öne sürmüştür. Oysa Yedikule Bostanları Koruma Girişimi'nin raporuna göre sur içindeki bostanlarda yıllık 10 ton, sur hendeğinde ise 30 ton sebze üretilmektedir. Ayrıca 100 meyve ağacından senelik yaklaşık 4 ton meyve (incir, dut, nar) üretilmekte ve bu ürünler semt pazarlarına satılmaktadır (Radikal Gazetesi, 24.02.2014). Bostanların yok edilmesine yönelik meslek örgütleri, çevreciler, tarihçiler ve halkın tepkisine karşılık Fatih Belediyesi yetkilileri güvenlik sorunu gerekçesiyle böyle bir projenin yapılandırıldığını belirtmişlerdir (Gürkan, 2013).

Bostanların yıkılmasından doğan tepkiler üzerin Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir, Yedikule Bostanlarının yıkılıp yerine yapılacak park projesini revize ederek 800 metrekarelik bostanlık alanı koruyacaklarını açıklamıştır (Vardar, 2013). Bostanları üretim yerinden ziyade hobi bahçesine çevirmeye yarayan bu açıklama, aynı zamanda

³ 17.02.2014 tarih 30824082/610-373 sayılı yazılı soru önergesi cevabı.

İstanbul'da sürdürülebilir kentsel gelişim örneklerinden birinin de sonu getirmiş olacaktır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'ın, Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nde görüşülerek kabul edilen, Yedikule surlarının dibinde bulunan bostanlık alanı ile ilgili imar plan tadilatını veto etmesi üzerine, belediye meclis planını yeniden değerlendirilmesi için Fatih Belediyesine iadesine karar verdi (Hürriyet Gazetesi, 12.12.2014).

Eylül 2015'te ise bostanların korunması meclis gündemine taşındı ve bu bağlamda 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören yasa teklifi sunulmuştur. Teklif yasalaşırsa tarihi bostanlar da Toprak Koruma Kanunu'nda tanımlanmış olacak ve bostan arazileri için de yasada belirtilen "tarımsal üretim amacı dışında kullanılamaz" hükmü geçerli olacaktır. Ancak henüz böyle bir yasalaşma söz konusu olmamıştır. Üstelik Ocak 2016'da Yedikule Bostanlarının yıkımı tekrar gündeme gelmiş, bostancıların barakaları belediye ekiplerince yıkılmaya başlanmıştır (Hürriyet, 13.01.2016). O günden sonra bostanlarla ilgili yeni bir gelişme yaşanmamıştır.

Sonuç

Son yıllarda kent politikalarının mihenk taşlarından birini oluşturan sürdürülebilir kentsel gelişme, barınma, arazi kullanımı, ulaşım, çevre, istihdam, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi kamu hizmetleri ve sosyal refah alanındaki tüm politika alanlarını kapsamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kentsel saçaklanma ve artan yapılaşma ile kendini gösteren kentlerin fiziksel gelişme eğilimi sürdürülebilir kentsel gelişmenin öngördüğü potansiyel eylemler ile çatışmaktadır. Bu çatışmayı azaltabilme yollarından biri olan kentsel tarım, yerinden üretim rolü ile sürdürülebilirliğin sağlanmasında kullanılan önemli stratejilerden biridir. Günümüzde, gelişmiş pek çok ülkede giderek yaygınlaşan kentsel tarım faaliyetleri kamu tarafından teşvik edilerek ortak geleceğin yaratılmasında önemli bir aşama olarak görülmektedir. Ancak Türkiye'deki durum bunun tam tersidir. En eski kentsel tarım alanlarından biri olarak kabul edilen Yedikule Bostanları, İstanbul'un yapılaşma tehdidi altında olup imara açılması çalışmaları yürütülmektedir. Bugün bu çapta bir metropolde yaşayan ve tarihi bu kadar eskiye giden son örneklerden ve belki de tek olan hatta 18. yüzyıldan kalmış haritalarda isimleri ile yer alan bostanlar, kentin dönüştürülmesinin yanında gıda güvenliği, yerli tohumların geleceği, kırsal ve kentsel politikaların ayrıştırılması gibi

konularda da yol göstermektedir. Aynı zamanda hem küçük çiftçi için geçim kaynağı hem de yerel topluluk için ürün ve ettikleri alanlar açısından da göreceli bir özerklikte sağlamaktadır. Bu tür bir kentsel tarım modelinin sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir aşama olduğu düşünülmektedir. Burada kullanılan ürün yetiştirme ve sulama yöntemlerinin kuşaktan kuşağa aktarılması bu durumun göstergelerinden biridir.

Kaynakça

- Adams, W.M. (2001). Green Development: Environment and Sustainability in the Third World. London: Routledge.
- Bayram, F.(2001), “Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye”, Cevat Geray’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25, ISBN : 975-7400-14-9 Ankara, s. 251-263.
- Deelstra, T., Girardet, H. (2000), “Urban Agriculture and Sustainable Cities”, In Growing Cities, Growing Food: Urban Agriculture on the Policy Agenda, Eds: Bakker, N., Dubbeling, M., Gundel, S., Sabel-Koschela, U., de Zeeuw, H., Deutsche Stiftung für Internationale Entwicklung (DSE): Feldafing, Germany, 43–65.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (1994), İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 2: 309-310.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli (2006), “Evliya Çelebi Seyahatnâmesi”, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu, 1. Kitap, Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı (Haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FAO (2001), Urban And Peri-Urban Agriculture, “Food and Agriculture Organization of the United Nations”, Url’si:http://www.fao.org/fileadmin/templates/FCIT/PDF/briefing_guide.pdf, 01.02.2016.
- Günçikan, B.(1990), “Semt Bostanı Betona Yenildi”, Cumhuriyet Gazetesi, 15.12.1990.
- Gürkan, E. (2013), “Yedikule Bostanı Park Oluyor”, Url’si: <http://www.arkitera.com/haber/15630/yedikule-bostani-park-oluyor>, 11.02.2016.
- Howe, J. (2002), “Planning for Urban Food: The Experience of Two U.K. Cities”, Planning, Practice and Research, 17 (2): 125-144.
- Kaldjian P.J. (2004), “İstanbul's Bostans: A Millennium of Market Gardens”, Geographical Review, 94(3), People, Places, & Gardens , pp. 284-304.
- Kaldjian, P.J. (2005), “İstanbul Opportunitites in Urban Agriculture”, Arid Lands Newsletter, v.42, Arizona University.
- IDRC(2004), “Cities Feeding People Program”, Phase 2 Prospectus 2000-2004, Url’si:<https://idl-bnc.idrc.ca/dspace/bitstream/10625/19682/1/116295.pdf>, 01.02.2016.
- Nelson, T.(1996), “Urban Agriculture: Closing the Nutrient Loop”, **World Watch**, 9 (6): 10-17.

- Newman, P, (1999), “Sustainability and Cities: Extending The Metabolism Model”, **Landscape and Urban Planning**, 44(4):219-226.
- Nijkamp,P, Pepping. G. (1998), “A Meta- Analytical Evaluation of Sustainable City Initiatives”, **Urban Studies**, 35:1481-1502.
- Mougeot, L, J, A, (2000), “Urban Agriculture: Definition,Presence, Potentials and Risks, and Policy Challenges”, International Development Research Centre (IDRC), Cities Feeding People Series, Url’si:<http://idInc.idrc.ca/dspace/bitstream/10625/26429/12/117785.pdf>, 12.08.2015.
- Morgan, K, Marsden, T, Murdoch, J.(2006), *Worlds of Food : Place, Power, and Provenance in the Food Chain: Place, Power, and Provenance in the Food Chain*, Oxford University Press, UK.
- Sachs, I., and Silk, D,(1987), “ Introduction: Urban Agriculture and Self-Reliance”, *Food and Nutrition Bulletin*, 9 (2), pp: 2-7.
- Smit, J., and Nasr J.,(1992), “Urban Agriculture for Sustainable Cities: Using Waste and Idle Land and Water Bodies as Resources”, *Environment and Urbanization*, 4 (2), pp: 141-151.
- Shopov A, Han, A.(2013), “Osmanlı İstanbul’unda Kent İçi Tarımsal Toprak Kullanımı ve Dönüşümleri, *Yedikule Bostanları, Toplumsal Tarih*, 236: 34-38.
- TÇSV, (1991), *Ortak Geleceğimiz, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını*,Ankara.
- Vardar, N.(2013), “Yedikule Bostanları Hobi Bahçesi mi Olacak?”, *Bianet*, Url’si: <http://bianet.org/bianet/toplum/149175-yedikule-bostanlari-hobi-bahcesi-mi-olacak>, 11.02.2016.

Gazeteler

- Radikal Gazetesi, 24.02.2014, “Bakanlık Yedikule’de tarihi bostanı göremedi”, Url’si: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/bakanlik-yedikulede-tarihi-bostani-goremedi-1178158/>, 15.03.2016.
- Radikal Gazetesi, 19.07.2013, “Bostanda arkeolojik tahribat uyarısı”, Url’si: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/bostanda-arkeolojik-tahribat-uyarisi-1142401/>, 15.03.2016.
- Radikal Gazetesi, 20.08.2013, “Bostandan 3 Plan Çıktı”, Url’si: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/bostandan-3-plan-cikti-1146869/>, 15.03.2016.
- Milliyet Gazetesi, 10.02.1969, “İstanbul Bostanlarının en değerli sebzeleri Bereket Lüks Konservelerinde”, Url’si:<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=İstanbul%20bostanlar%C4%B1&isAdv=false>, 12.02.2016.
- Milliyet Gazetesi, 13.05.1981, “İstanbul’un ünlü bostanlarında mantar gibi apartman bitiyor”,Url’si:<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=Yedikule%20bostanlar%C4%B1&isAdv=false>,12.02.2016
- Hürriyet Gazetesi, 12.12.2014, “Tarihi Yedikule bostanları planı reddedildi”, Url’si: <http://www.hurriyet.com.tr/tarihi-yedikule-bostanlari-plani-reddedildi-27762771>, 05.02.2016.

-Hürriyet Gazetesi, 13.01.2016, “Yedikule Bostanları'nda yıkım başladı”, Url’si:
<http://www.hurriyet.com.tr/yedikule-bostanlarinda-yikim-basladi-40039945>,
15.03.2016.

-<http://www.korumakurullari.gov.tr/TR,89255/sit-alanlari.html>, 21.03.2016.
-<http://www.walkingistanbul.com/IstanbulDetay.aspx?cm=41#sthash.CSQK0GB1.dpuf>, 15.03.2016
-<http://www.atlasdergisi.com/gundem/yedikule-bostanlari-mirasin-talani-2.html>, 22.02.2016